

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Az örökbefogadás, mint a családi jogállás megváltozása és joghatásai

Szerző: dr. Novák Attila

Miskolc

2017

I. Bevezető

Az ember családi jogállása általában véve statikus helyzetet jelent, viszonylag hosszabb időintervallumon keresztül állandó. Minden embernek minden életszakaszában van valamilyen családi jogállása már születésétől kezdődően egészen halála pillanatáig.

A családi jogállás többnyire a születés pillanatától rendezett, de előfordulnak olyan esetek, amikor rendezésre szorul, mivel az emberi természetünkből fakadóan tartozni karunk valahová, valakikhez, akik a családot jelentik számunkra. Éppen ezért fontos, különösen az élet első szakaszában, hogy a családi jogállásunk rendezett legyen. Ez biztosítja a harmonikus testi, értelmi és érzelmi fejlődését az embernek, és teszi lehetővé, hogy szocializálódjon, megtalálja helyét a társadalomban.

A családi jogállás, ahogyan említettem statikusan szemlélhető, de van dinamikája, az élet előrehaladtával változhat, sőt szükségszerűen is változik, mint amikor a kiskorú személy eléri a nagykorúságát. Ezen szakaszok kezdetét mindig valamilyen életesemény jellemzi. Ilyen lehet a nagykorúság elérése, a házasságkötés, vagy a házasság vége, történjen az a házasság felbontásával, érvénytelenné nyilvánításával, özvegygé válással, vagy a 18 életévüket meg nem haladottak esetében örökbefogadással.

II. Az örökbefogadás, mint a családi jogállás megváltozása

1. Az örökbefogadhatóság a kiskorú oldalán

1.1. Az örökbefogadható kiskorú

A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban Ptk.) családjogi könyve (továbbiakban: Csjk.) egyezően a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (továbbiakban: Csjt.) által meghatározott céllal az örökbefogadást a kiskorú gyermek családban való

nevelkedésének biztosító jogintézményként kezeli.¹ Az örökbefogadás célját követően közvetlenül szögezi le a Csjk., hogy örökbe fogadni kiskorú gyermeket lehet.^{2, 3} Ezen evidensnek tűnő kijelentés azonban a magyar jogban nem mindig volt ennyire egyértelmű.

Ahogy a magánjogi intézmények többsége, úgy az örökbefogadás is a római jogban jelent meg először, mint jogilag szabályozott aktus. Ennek az intézménynek a segítségével már a kezdetektől fogva a természetes utódok hiányát kívánták pótolni, úgy, hogy a leendő örökhagyó még életében gondoskodhasson arról, hogy legyen, aki továbbvigye a nevét, vallási és egyéb kötelességeit, gondoskodjon a fennmaradó családtagjairól amellet, hogy vagyonát örökölje. Kezdeti közjogi jellegét az idők során a magánjogi elemek túlsúlya váltotta fel, de az állami ellenőrzés mindig is jelen volt és jelen van.⁴

Az 1945 előtti magyar jogi környezet az örökbefogadást, mint vagyonjogi szerződést alapvetően vagyoni, öröklési jellegű jogintézményt kezelte. Csak az 1877. évi XX. tc., a Gyámtörvény az, amelyik kimondta, hogy a vagyoni jelleg mellett, hogy az atyai hatalom átszáll az örökbefogadó szülőre.⁵ A későbbiekben azonban egyre inkább előtérbe került a jogintézmény családjogi funkciója, de 1953. január 1. napjáig, azaz a Csjt. hatályba lépéséig lehetőség volt nagykorú személy örökbefogadására is.⁶

A kiskorúság tehát minimális feltétele az örökbefogadandó személy oldalán, azonban a kiskorúságon túl örökbe fogadni csak olyan kiskorút lehet, akinek családban való nevelkedése másként nem biztosítható.

Örökbefogadható az a kiskorú személy:

a) akinek szülei hozzájárulnak örökbefogadhatóságához,

1Ptk. 4:119. § (1) bekezdés, és Csjt. 46. §

2 Ptk. 4:119.§ (2) bekezdés

3Lásd még: Dr. Szvétek Ágnes: A nagykorúak örökbefogadása, Magyar Közigazgatás 1994. (44. évf.) 2. szám

4Beke-Martos Judit: Az örökbefogadás - jogtörténeti megközelítésben, Családi Jog 2009. (7. évf.) 4. sz. 18. o

5Godja Györgyné: Tapasztalatok az örökbefogadásról, az örökbefogadás felbontásáról és az örökbefogadás felbontását kiváltó okokról, Magyar Közigazgatás 2001. (51. évf.) 12. sz. 750. o.

6Barzó Tímea: A Rokonság. In: Osztovits András (szerk.) A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja II. kötet, 2014, Opten Informatikai Kft., Budapest 184. o.

- b.) aki nevelésben van, és a gyámhivatal örökbefogadhatónak nyilvánítottak,
- c.) akinek a szüleit a bíróság megfosztotta szülői jogaitól,
- d.) akit az egészségügyi intézmény erre kijelölt helyén (inkubátor) helyeztek el, feltéve, hogy hat héten belül a szülő a gyermekért nem jelentkezik,
- e.) akinek a szülei elhunytak.
- f.) Az örökbefogadott személyt az örökbefogadás fennállása alatt csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe.

1.2. A szülők nyilatkozata

A kiskorú gyermekek örökbefogadhatósága akkor engedélyezhető, amikor a szülők ehhez hozzájárulnak. A Csjk. 4:127. § (1) bekezdésében taxatívén sorolja fel - értelemszerűen nem említve azt az esetet, amikor a gyermek szülei már nem élnek - azon eseteket, amikor nincs szükség a szülők hozzájáruló nyilatkozatára a gyermek örökbefogadhatóságához. Lényeges, hogy az a gyermek mindkét szülőjének hozzájárulására szükség van, mivel a szülőknek alapvető joga, hogy a gyermeküket maguk gondozzák, neveljék, és ez a joguk egymástól elválasztva is megilleti mindkét szülőt.

A szülők hozzájáruló nyilatkozata alapján tehetünk különbséget az örökbefogadás nyílt és titkos formái között.⁷ Nyílt az örökbefogadás, ha a vér szerinti szülő meghatározott, általa ismert örökbefogadó tekintetében járul hozzá az örökbefogadáshoz.⁸ Ezzel szemben titkos az örökbefogadás, ha a vér szerinti szülő olyan módon járul hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri, vagy ha a szülő hozzájárulására e

7 Vö. Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről, Családi Jog 2013. (11. évf.) 4. sz. 14-15.

8Ptk. 4:125. § (1) bekezdés

törvény szerint nincs szükség. A hozzájáruló nyilatkozatot a gyermek születése előtt is meg lehet tenni.⁹

A nyílt és a titkos örökbefogadások közül a titkos örökbefogadások száma a nagyobb, vélhetően a kérdés érzelmi áthatottsága miatt is. Az évente örökbe fogadható mintegy 2 ezer gyermek közül 750-800 gyermeket fogadnak örökbe (2015-ben 829-et (KSH). Az EMMI adatai szerint 2013-ban lezajlott 726 örökbefogadásból 438 titkos, 189 nyílt és 99 rokoni, házastársi volt.¹⁰

További érdekes adat, hogy az elmúlt, több mint 20 évben az esetek felében az örökbefogadott gyermekvédelmi szakellátásban élt korábban. Az örökbefogadások további mintegy 40 százaléka a szülő hozzájáruló nyilatkozata alapján történt meg (KSH 2012.).¹¹

1.3. Az örökbefogadhatóvá nyilvánítás

Az 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban Gyvt.) 78. § (1) bekezdésében határozza meg, hogy a gyámhatóság a gyermeket mely esetekben veszi nevelésbe. Ezen esetek nem mindegyikében lehet a nevelésbe vett gyermeket, mintegy automatikusan örökbefogadhatóvá nyilvánítani. Az örökbefogadhatóvá nyilvánítás feltételeit a Csjk. 124. § (1) bekezdésében találhatjuk meg. Az örökbefogadhatóság feltétele mindig az, hogy a szülő önhibájából mulaszt el bizonyos magatartásokat. E mulasztás mindig felróható kell legyen a szülőnek. Ha olyan körülmény következtében állna fenn, amely miatt az a szülőnek nem róható fel, úgy a gyámhivatal nem is nyilvánthatja a gyermeket örökbefogadhatóvá.

A Ptk. 4:124. § (1) bekezdésében foglalt feltételek vagylagos feltételek, tehát elegendő az egyik bekövetkezése. A feltétel bekövetkezése esetén a gyámhatóság örökbefogadhatóvá nyilvánítja a

⁹ Ptk. 4:126. § (1) bekezdés

¹⁰http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2 4. oldal, letöltés ideje: 2017. március 27. 11:02

¹¹ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf> letöltés ideje: 2017. március 27. 11:05

gyermeket. Azon megfogalmazás, hogy a gyámhatóság örökbefogadhatóvá nyilvánítja nem enged mérlegelést a gyámhatóság részére, az örökbefogadhatóságról döntést kell hoznia.

Ugyancsak szükségtelen a szülő hozzájáruló nyilatkozata a gyermek örökbefogadhatóságához, ha:

- a) a szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll;
- b) akinek nevelésbe vett gyermekét a gyámhatóság örökbefogadhatónak nyilvánította;
- c) aki nem kiskorúság miatt cselekvőképtelen;
- d) akinek személye ismeretlen, vagy aki ismeretlen helyen tartózkodik, és a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre; vagy
- e) aki gyermekét annak érdekében, hogy más nevelje fel - személyazonosságának feltárása nélkül - egészségügyi intézmény által arra kijelölt helyen hagyja és hat héten belül a gyermekért nem jelentkezik.¹²

Az említett esetekben az örökbefogadhatósági eljárást ugyan meggyorsíthatja a szülői hozzájárulás szükségtelensége, amely a legtöbb eljárásban egyfajta szankciót is jelent a szülővel szemben, különösen, ha a szülő szülői felügyeleti jogát jogerős bírósági ítélet szüntette meg, vagy a szülő ismeretlen helyen tartózkodik.

A b) pontban megjelölt eset látszólag felesleges a 124. § (1) bekezdésének ismeretében, csak hogy nem minden nevelésbe vett gyermek egyúttal örökbefogadható is. Ha a gyermek nevelésbe vételekor még nem örökbefogadható, de a későbbiekben azzá válik, akkor e pont alapján mellőzhető szülőjének hozzájáruló nyilatkozata.

¹²Ptk. 4:127. § (1) bekezdés

Amennyiben a szülő nem kiskorúsága miatt cselekvőképtelen akkor a c) pontnál említettek szerint nem szükséges a hozzájárulása, de ha a szülő még 14. életévét nem töltötte be, úgy ez a rendelkezés hivatott azt meggátolni, hogy tőle a gyermek csupán kiskorúsága miatt legyen elvehető.

A d) pontban rögzített esetben nem elegendő, hogy a szülő ismeretlen helyen tartózkodjon, a hatóságnak a felkutatására irányuló megfelelő intézkedéseket is meg kell, természetesen eredménytelen kell legyen a hatóság intézkedése. Ilyen intézkedésként elsősorban a polgárok személyi adatait és lakcímét nyilvántartó központi szerv megkeresését, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának megkeresését kell érteni, de mindenképp igazolni okirattal igazolni kell, hogy a gyámhatóság az szülő felkutatása érdekében megfelelő intézkedéseket hajtott végre.

Az egészségügyi intézmény által arra kijelölt helyen hagyott gyermeknél a kórházak által elhelyezett inkubátorban talált csecsemő szülői hozzájárulás nélküli örökbeadhatóságát rendezi. Az ilyen gyermekek esetében egyébként is meglehetősen körülményes volna szüleinek megtalálása, és egyúttal felesleges is, hiszen az ott elhelyezett gyermek nyilvánvalóan azért kerül oda, mert a szülő nem kívánja az érintett gyermek esetében a szülői felügyeleti jogait képező jogokat gyakorolni. A jogalkotó azonban biztosít egy hathetes időtartamot arra az esetre, ha a szülő döntését meg kívánja változtatni, és ezen időtartamon belül jelentkezik a gyermekért.

Az örökbefogadhatósághoz szükséges nyilatkozatok körében említést kell tenni a gyámhatóság hozzájárulásáról. Általában a szülő által megteendő nyilatkozatok esetében nem szükséges további megerősítés, kivéve, ha az érintett gyermek a hatodik életévét betöltötte, vagy egészségileg károsodott. Az örökbefogadások legtöbbször a hatodik, vagy még inkább a harmadik életévét be nem töltött gyermeket érinti. E gyermekek életkorukból adódóan jobban alkalmazkodnak, szokásaik még nem feltétlenül rögzültek, és könnyebb velük kialakítani a harmonikus szülő-gyermek kapcsolatot. A hat éven felüli, vagy az egészségileg károsodott gyermek esetében ez már nehezebb feladatot jelenthet az örökbe fogadni szándékozó szülő(k)nek. Ezt felismerve szabályozta a jogalkotó¹³, hogy

13Ptk. 4:126. § (3) bekezdés

az ilyen gyermekek esetében a szülői hozzájáruló nyilatkozathoz szükséges legyen gyámhatóság hozzájárulása, lehetőséget biztosítva, hogyha a gyermek az örökbefogadásra nem alkalmas, akkor egy esetleges engedélyezett örökbefogadást ne kelljen felbontani. Itt nem elsősorban a jogi procedúra számít, ami így elkerülhető az érintett felek részére, hanem az a fajta nem kívánt pszichés hatás, ami mind az örökbe fogadó szülőket, mind a gyermeket negatívan érintheti, rányomva egyúttal a bélyegét az örökbefogadók családbővítési szándékának ezen módjára.

2. Az örökbefogadhatóság feltételei a szülői oldalon

2.1. Az örökbefogadó személy

Az örökbe fogadni kívánó személy esetében a törvény több feltételt meghatároz. Hangsúlyozandó, hogy örökbe fogadni kívánó személyről beszélünk, azaz olyan személyről, aki kívánja, hogy egy gyermeknek ezen az úton váljon a szülőjévé. Ezen elhatározásnak minden feltételtől és kényszertől mentesen kell „megszületnie”, tehát az e körben megtett nyilatkozatai nem szenvedhetnek akaratilag hibában. Az örökbefogadás keretében tett nyilatkozatok az ember legszemélyesebb nyilatkozati közé, ezért ezek megtételekor nem nélkülözhető, hogy azok személyesen kerüljenek megtételre.

Az örökbefogadás feltételi között objektív feltételnek tekinthető az örökbefogadó cselekvőképessége és a megfelelő életkora, továbbá az, hogy az örökbe fogadó személy a szülői felügyelet megszüntetését vagy a közügyektől való eltiltást kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt ne álljon, továbbá, hogy gyermeke ne legyen nevelésbe vett.¹⁴

14Ptk. 4:121. § (3) bekezdés

2.2. Az örökbefogadó életkora

A megfelelő életkor esetében hármas feltételrendszer érvényesül az örökbefogadó esetében. Megkívánt, hogy a gyermeknél legalább 16 évvel legyen idősebb, de legfeljebb 45 évvel, és 25. életévét töltse be. Az örökbefogadók és a gyermek közötti korkülönbséget a gyámhivatal a konkrét örökbefogadási eljárásban vizsgálja, házaspár örökbefogadók esetében a fiatalabb házastárs életkorát kell alapul vennie, testvérek örökbefogadása esetében pedig az idősebb gyermek életkorát.

Az örökbefogadó és a gyermek közötti korkülönbség feltétele alól a Ptk. 4:121. § (1) és (2) bekezdései engednek kivételt, minden esetben annak érdekében, hogy valamilyen fontosabb érdek kerülhessen előtérbe. Ilyen érdekként sorolja fel a Csjk., hogy a gyermeket rokona, vagy szülőjének házastársa fogadhassa örökbe, vagy a testvérek együttes örökbefogadása, amelyre nem biztos, hogy sor kerülhetne a közöttük fennálló korkülönbségre tekintettel.

Az előbb említett és a Csjk. által felsorolt érdekek mindegyike a gyermekek érdekeinek elsődlegességéből vezethetőek le. Fontosabb, hogy a gyermek olyan örökbefogadó szülőhöz kerüljön, illetve, hogy a testvérrel, azaz az egyik legszorosabb vérségi kapcsolatban állóval együtt kerüljön örökbefogadásra, mint az, hogy az örökbefogadó szülő nála ténylegesen hány évvel is idősebb.

Megjegyzést érdemel, hogy az örökbefogadó szülők felső korhatárának szabályozásával, azaz a 45 éves felső korhatárral nem minden szerző ért egyet, hivatkozva arra, hogy gyermeknek joga van a családja részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. Az örökbefogadott kiskorú a családja részéről ebben a védelemben, s gondoskodásban csak akkor tud részesülni, ha nem túl nagy a kiskorú és az örökbefogadó szülők közti korkülönbség, mivel a gyermeket fel is kell nevelni, s ha túl nagy a korkülönbség, akkor nem biztos, hogy az örökbefogadó megéri az örökbefogadott gyermeke nagykorúvá válását, pedig a gyermek egészséges testi, lelki és szellemi fejlődése érdekében szükséges, hogy a szülők a

sorsdöntő éveiben mellette legyenek, s figyelemmel kísérjék sorsának alakulását és tanácsaikkal elősegítsék a fontos kérdésekben való döntését, mint például a továbbtanulás mellett való döntésnél a gyermek képességeinek legmegfelelőbb iskola kiválasztása.¹⁵

3. Az örökbefogadó alkalmassága

Az örökbefogadó alkalmasságának körében említhető a Csjk. 4:121. § (3) bekezdése, amely szerint az örökbefogadást objektíve kizáró körülmény az örökbe fogadni szándékozó részéről, ha az örökbefogadás iránti kérelmet előterjesztő személy szülői felügyelet megszüntetését vagy a közügyektől való eltiltást kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll, vagy, ha a gyermekét nevelésbe vették. Nyilvánvaló, hogy az ilyen személy gyermeknevelésre való alkalmassága alapos okkal megkérdőjelezhető, azonban ezen okok elhárulta esetén már nincs akadálya annak, hogy örökbefogadó szülővé válhasson, bár alkalmassága nyomatékosan vizsgálandó a gyámhatóság részéről.

Az örökbe fogadó személynek a fentiekén túlmenően is alkalmasnak kell lennie az örökbefogadásra. Az alkalmasság vizsgálatára az örökbefogadást megelőző eljárásban kerül sor. Másik oldalról megközelítve az örökbefogadást megelőző eljárás célja az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítása.

A gyermekvédelmi szakszolgáltatás feladatát képezi az alkalmassági vizsgálata keretében az örökbe fogadni szándékozó körülményeinek, egészségügyi és lélektani alkalmasságának vizsgálata.¹⁶

Egy előzetes eljárás és felkészítés lehetővé teszi annak a meghatározását, hogy az örökbe fogadó személy valóban alkalmas-e az örökbe fogadni szándékozó gyermek nevelésére. Emellett az örökbefogadó személyiségének megismerésén keresztül következtetni lehet az örökbefogadás

¹⁵Bényei Noémi PhD-hallgató: Az örökbefogadás. Jura, 2010. 16. évf. 2. szám 132. o.

¹⁶Az 1997. évi XXXI. törvény 62. § (1) bekezdése

tartósságának megalapozására is.¹⁷ E felkészítést követő örökbefogadásra való alkalmasság megállapításában a gyermek érdeke jut kifejezésre¹⁸, mivel egyik legfontosabb gyermeki érdek, hogy nevelésére alkalmas személyek fogadják örökbe.

3.1. Egészségi alkalmasság

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat felkérésére a házi orvos, illetve szükség esetén szakorvos igazolja, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy egészségi állapotát tekintve alkalmas az örökbefogadásra. Fel kell tární, hogy az örökbefogadni szándékozó személy nem szenved-e a gyermek megfelelő ellátását is korlátozó testi, érzékszervi, értelmi fogyatékoságban, súlyos pszichotikus zavarban, alkohol és/vagy drogfüggőségben, olyan betegségben, amely miatt akadályozott a gyermekről való gondoskodás, illetve amely a gyermek fejlődését veszélyezteti.¹⁹

3.2. Pszichikai alkalmasság

Az örökbefogadásra való alkalmasság elbírálásának törvényi előfeltétele a pszichológiai vizsgálat, ill. pszichológiai tanácsadás, melyek funkcionális egységet alkotnak. A pszichológiai vizsgálat és a pszichológiai tanácsadás felelőse a pszichológus. Bár a kettő szorosan összefügg, és markánsan gyakran akár el sem különül egymástól, mégis más. A pszichológiai vizsgálat gyakorlatilag egy szűrővizsgálat, mely az adott helyzetben hivatott véleményt formálni a jelentkezőről. Célja kettős: egyrészt az örökbefogadásra pszichológiai szempontból alkalmatlannak tekinthető egyének kiszűrése, másrészt annak a feltérképezése, hogy a jelölt várhatóan mennyire képes biztosítani az örökbe fogadandó gyermek harmonikus testi-lelki-szellemi fejlődését. Örökbefogadási tanácsadás a pszichológiai tanácsadás az interjú végén, az interjú során gyűjtött élethelyzeti és életútbeli információhoz kapcsolódik. Célja az örökbefogadói szülői szerepre való komplex ráhangolás és a

¹⁷Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári törvénykönyv Családjogi könyvében, Pro Futuro 2016. (10. évf.) 2. sz. 43. o

¹⁸Kőrös András: „Fontolva haladás” - az új Ptk. Családjogi könyve 12. rész: Az örökbefogadás I. Családi Jog, 2008. 1. szám, 6. o.

¹⁹Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Az örökbefogadás dilemmái, Családi Jog 2011. (9. évf.) 1. sz. 6-7. o.

szülő által örökbe fogadni szándékolt gyermek életkori sajátosságaira való minél sokrétűbb felkészítés.²⁰

3.3. Az örökbefogadás előtti tanácsadás és örökbefogadói tanfolyam

A Csjk. 4:122. § (1) bekezdése szerint az örökbefogadásra való alkalmasság megállapításának feltétele, hogy az örökbefogadni szándékozó személy jogszabályban meghatározott felkészítésen vegyen részt. A felkészítés alatt az örökbefogadás előtti tanácsadáson és örökbefogadói tanfolyamon való részvétel értendő. E szakmai tanácsadást pszichológus végzi.²¹ A tanácsadás célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülő - a személyisége és családstruktúrája alapján - a szakértővel együtt megalapozott döntést tudjon hozni arról, alkalmas-e örökbefogadónak.

A pszichológiai tanácsadás során lehetőség nyílik arra, hogy a pszichológus és a jelentkező(k) konzultatív formában beszélhessenek át bizonyos, az örökbefogadás szempontjából lényeges témákat, mint például: egészség-betegség viszonya, ezen belül a mentális állapot kérdése, örökbefogadás megmondása, illetve ennek időzítése, névválasztás, stb. A pszichológiai tanácsadás nem tanácsadást jelent, hanem tudatformálást, tájékoztatást, ismeret átadást, vagy éppen gondolatébresztést.²²

Az örökbefogadói tanfolyam célja a résztvevők megismertetése az örökbefogadás társadalmi és jogi hátterével, az örökbe fogadható gyermekek speciális helyzetével és az örökbefogadással együtt járó konfliktusok kezelésének módjaival. Az örökbefogadói tanfolyam időtartama 21 óra, ami a

²⁰Módszertani kiadványok II. Örök befogadás, örökbefogadás
http://www.tegyesz.hu/file/Szakmai_informaciok/Kiadvanyok/orok_befogadas_2012.pdf 11. és 12. oldal, letöltés ideje: 2017. április 1. 17:45

²¹A tanácsadás részletes szabályait és célját a 29/2003. ESZCSM rendelet 13. §-a tartalmazza, a tanácsadás szakmai irányelveit a rendelet 6. számú melléklete tartalmazza.

²²Módszertani kiadványok II. 12. oldal

tanfolyamot lezáró, a tanfolyam elvégzését minősítő összegző beszélgetés 1 órás időtartamát is magába foglalja.²³

Az örökbefogadó szülők felkészítése, segítése és követése rendkívül fontos feladat, ami egyszerre szolgálja az örökbe fogadott gyermek, s szülője érdekeit. Ha a szülő kellőképpen felkészült, és tudja, hogy a gyerekneveléssel a gyerek mindig „vendég lesz a háznál”, nem pedig tulajdon, akkor nem kell és nem is lehet titokban tartani, hogy őt örökbe fogadták, és könnyebb lesz elfogadni a gyermek vér szerinti szüleit is, sőt adott esetben rendszeres vagy alkalmi kapcsolatot tartani velük, de legalábbis felkészíteni a gyermeket arra, hogy felnőve találkozhasson velük.²⁴

3.4. A környezettanulmány

Az örökbefogadásnak fontos feltétele, hogy a gyermek megfelelő környezetbe kerüljön, azaz szükséges megállapítani, hogy a gyermek elhelyezésére, nevelésére alkalmas az örökbefogadó(k) lakókörülményei, kitérve arra is, hogy jövedelmi-vagyoni viszonyai(k) lehetővé teszik-e a gyermek ellátását. Ennek megállapítására a területi gyermekvédelmi szakszolgálat feladatát képezi.

A környezettanulmány feltárja, hogy az örökbefogadni szándékozók lakókörnyezete, családi és lakáskörülményei alkalmasak-e a gyermek örökbefogadására. A helyszíni tájékozódás során lehetőség szerint az együtt élő családtagok véleményét is ki kell kérni. Az örökbefogadással kapcsolatos szakvéleményezés gyermekvédelmi funkciót tölt be, hiszen az örökbefogadó személyiségének megismerésén keresztül lehet következtetni az örökbefogadás tartósságának megalapozására. Az örökbefogadókkal való foglalkozás komplex családgondozási feladat.²⁵

2329/2003. ESZCSM rendelet 14. § (1) és (2) bekezdései. Az örökbefogadói tanfolyam részletes tematikáját a rendelet 7. számú melléklete tartalmazza.

24 Herczog Mária: Veszteség, gyász és örökbefogadás, Család Gyermek Ifjúság 2001. (10. évf.) 2. sz. 9. o.

25Dr. Katonáné dr. Péhr Erika, Az örökbefogadás dilemmái 7.o.

4. A gyámhatóság határozata

A gyámhivatal az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságáról a gyermekvédelmi Szakszolgálat által megküldött dokumentumok, környezettanulmány illetve helyzetértékelés, a jövedelmi viszonyokra vonatkozó igazolás, az örökbe fogadni szándékozó (és házastársa) meghallgatása, valamint szükség szerint egyéb bizonyítékok alapján dönt.²⁶

A gyámhatóság amennyiben megállapítja az örökbefogadásra való alkalmasságot, úgy az örökbe fogadni szándékozó személy bekerül az egységes örökbefogadási nyilvántartásba. Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság Központja (a továbbiakban: Központ) látja el az egységes örökbefogadási nyilvántartással kapcsolatos adatfeldolgozási feladatokat, üzemelteti az egységes örökbefogadási nyilvántartás informatikai rendszerét, gondoskodik az adatbiztonsági követelmények teljesítéséről, és biztosítja az adatok hozzáférhetőségét az arra jogosultak számára.²⁷

A gyámhatóság alkalmasságot megállapító határozata annak jogerőre emelkedésétől kezdődően három évig hatályos, mely időtartam - a hatálytalanná válását megelőzően benyújtott kérelemre, a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslatára - egy évvel meghosszabbítható.²⁸

Az örökbefogadásra való alkalmasságot nem minden esetben vizsgálja a gyámhatóság az örökbefogadást megelőzően, ezért érdemel megjegyzést, hogy a rokonok, a szülő házastársa, a gyermeket a szülő hozzájárulásával legalább egy éve folyamatosan a saját háztartásában nevelő örökbe fogadni szándékozó személy és nemzetközi örökbefogadás esetén az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságát a gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás során állapítja meg. Ezt a szabályt kell alkalmazni azon személy alkalmasságának megállapítására

²⁶Módszertani kiadványok II. 43. oldal

²⁷A gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról szóló 235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet 11/A. § (1) bekezdés

²⁸A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (továbbiakban: Gyer.) 39. § (6) és (8) bekezdés

is, aki gyermekvédelmi nevelőszülő, azaz a gyámhatóság határozata alapján nála elhelyezett gyermeket ellenszolgáltatás ellenében saját háztartásában neveli.²⁹

5. A kötelező gondozási idő

Az örökbefogadáshoz a fenti feltételeken túlmenően szükséges, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülő a kiválasztott gyermeket legalább egy hónapig saját háztartásában nevelje.³⁰ Ezen időintervallum alatt lehetősége van a szülőknek megtapasztalni az örökbefogadandó gyermekkel kapcsolatos feladatok mennyiségét és súlyát, ugyanakkor már elkezdődik egy tartalmasabb, szorosabb szülő-gyermeki kapcsolat kialakítása is. Az örökbefogadási szándék fennmaradása esetén, a megállapított gondozási idő elteltét követően is, az eljárás jogerős befejezéséig az örökbefogadó szülőnél maradhat a gyermek.³¹

A gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezése előtt az örökbe fogadni szándékozó személy lakóhelye, tartózkodási helye szerint illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat örökbefogadásra vonatkozó javaslata alapján meggyőződik a gyermeknek a kötelező gondozási idő alatt a családba történő beilleszkedéséről.³² Az egy hónapos gondozási idő azonban „csak ismerkedésre elegendő”, és ennyi idő alatt nem lehet megállapítani, hogy a felek képesek-e hosszú ideig tartó harmonikus kapcsolatban élni egymással, s együtt egy „igazi”, boldog családot alkotni, valamint az örökbe fogadni szándékozó és az örökbefogadásra váró közti kapcsolatban esetlegesen felmerülő olyan problémák, amelyek lehetetlenné teszik az együttélést, általában csak hosszabb idő után szoktak felbukkanni.³³ Azonban egy hosszabb gondozási idő csak tovább nyújtaná az amúgy is hosszadalmas örökbefogadási procedúrát, és elodázná az örökbefogadó szülő(k) azon érzés kialakulását, hogy a gyermek már véglegesen hozzá tartozik.

29Ptk. 4:122. § (2) bekezdés

30 Ptk. 4:128. § (1) bekezdés

31Természetesen lehetőség van a kötelező gondozási időtől való eltekintésre is. Ennek eseteit a Ptk. 4:128. § (2) bekezdése tartalmazza

32 Gyer. 46. § (3) bekezdés

33Bényei Noémi 134. o.

III. Az örökbefogadás joghatásai

A gyámhatóság - amennyiben a kötelező gondozási idő nem mellőzhető - a kötelező gondozási idő leteltét követően hozza meg határozatát, amelynek tartalmi kellékeit a Gyer. 46. §-a tartalmazza. A gyámhatóság határozata annak jogerőre emelkedésétől kezdődően válik hatályossá, így a gyámhatóság a gyermek újbóli anyakönyvezése érdekében megküldi a jogerős határozatot az anyakönyvvezetőnek.

Fentiekből következően a gyermek szüleinek státuszát az örökbefogadást engedélyező határozat jogerőre emelkedésétől kezdődően tölti(k) be az örökbefogadó szülő(k), azaz egyenes ági rokoni kapcsolat létesül az örökbefogadott és az örökbefogadók, valamint azok felmenői között. Az örökbefogadás azonban nem csak egyenesági rokoni kapcsolatot hoz létre, hanem oldalági rokoni kapcsolat is létesül az örökbefogadott és az örökbefogadó oldalági rokonai, valamint az örökbefogadott és az örökbefogadó leszármazói között. Az örökbefogadás mindezen túlmenően kihat az örökbefogadott leszármazóira is³⁴, és irányukba is rokoni kapcsolatot létesít az örökbefogadó családjával. Ekként megvalósul, hogy az örökbefogadott gyermek és majdani családja nem csak egy szűken vett család, tehát apa-anya-gyermek triász tagja lesz, hanem az apa és anya teljes rokonságának is.

Összességében véve elmondható, hogy többé-kevésbé minden jogág - ideértve az öröklési jogot, a szociális juttatások szabályait is - a vér szerinti gyermekével azonos jogokat és kötelezettségeket állapít meg az örökbefogadott gyermek irányában, illetve a vér szerinti szülőjével azonosakat az örökbefogadó szülő irányában.³⁵

34 Ptk. 4:132. § (3) bekezdés

35 Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről 16. o.

Az a gyermek, akit házastársak fogadnak örökbe - akár együttesen, akár külön-külön - örökbe fogadott, a házastársak közös gyermekének kell tekinteni - ez az ún. közös gyermekké fogadás. Közös gyermekké fogadás az is, ha egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.³⁶

Az egyedülálló örökbefogadó mindkét vér szerinti szülő helyébe lép, és ebből következően a vér szerinti szülő és a vér szerinti rokonok jogai az örökbefogadás fennállása esetén egyik ágon sem maradnak fenn, és az egyedülálló örökbefogadó rokonai válnak a gyermek rokonaivá.³⁷

Az így létrejött rokoni kapcsolatból következik továbbá a törvényes öröklés, a rokontartás, és a névviselésre vonatkozó szabályok alkalmazhatósága. Ezzel ellentétben az örökbefogadás folytán a vér szerinti családi jogállásból származó szülői felügyeleti és tartási jogok, valamint kötelezettségek megszűnnek.³⁸ Itt érdemel megjegyzést, a nyílt és a titkos örökbefogadás között a magyar jog nem tesz különbséget az örökbefogadás családjogi hatásait illetően.³⁹

1. Az örökbefogadott gyermek névviselése

A családban élők közös neve a család egységét juttatja kifejezésre. A gyermeket az örökbefogadók családnevének viselése révén illeszkedik mindinkább a családjukba.

Az örökbefogadott családi nevét és utónevét az örökbefogadás engedélyezésével egyidejűleg kell megállapítani. Az örökbe fogadott gyermek nevével kapcsolatban elmondható, hogy alapvetően hasonló a szabályozás a családjogi könyv 150. §-ban foglalt, a gyermek nevének meghatározására vonatkozó szabályokkal. A gyermek családi nevének megállapítása során, az esetek többségében érvényesülnek az ehhez hasonlatos 4:134. § (1) és (2) bekezdéseiben foglalt szabályok. Kivételt enged az említett § (3) és (4) bekezdése mind negatív, mind pozitív irányban, tekintettel arra, hogy

36Ptk. 4:133. § (2) bekezdés

37Katonáné Pehr Erika - Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 1999, 112-113. o.

38Ptk. 4:133. § (1) bekezdés

39Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről 15. o.

hazánk is részese a Gyermekjogi Egyezménynek. A Gyermekjogi Egyezmény értelmében ugyanis a részes államok tiszteletben tartják a gyermeknek saját identitásához való jogát, ideértve a nevének megtartásához fűződő jogát, mint a gyermek identitásának megőrzéséhez való jogot.

Ezzel áll összhangban a Ptk. 134. § (3) és (4) bekezdése, amely a főszabályoktól a gyermek érdekében való, már említett eltérést foglalja magában, hangsúlyozva, hogy kivételesen engedélyezhető, hogy a gyermek az addig viselt nevet megtartsa, ugyanakkor az is, hogy az utónevet megváltoztassák. A döntés gyámhatósági hatáskör, amelyet nyilvánvalóan az érintettek, és elsősorban a gyermek érdekeire tekintettel kell gyakorolni, különösképpen, ha az utónévről van szó. Az említett szabályok alkalmazásánál leginkább az örökbefogadott gyermek életkorát és szellemi fejlettségét kell szem előtt tartani, hiszen egy a nagykorúsághoz közel álló gyermek esetében szólhat érv az addig viselt családnevének megtartása mellett, illetve egy csecsemő esetében, azaz még ki nem alakul identitás esetében nem sérül a gyermek, ha az utóneve is megváltoztatásra kerül.

2. Az öröklés

Az örökbefogadással a gyermek a szülők vérszerinti gyermekének jogállásába kerül, ezért természetesen a Ptk. elismeri mind azt, hogy az örökbe fogadott gyermek örökölhessen az örökbe fogadó szülő után, mind pedig azt, hogy az örökbe fogadó szülő is a gyermek örököse lehessen. Jelentősége a külön történő szabálynak azért van, mert az örökbefogadás jogilag hozza létre a családot, nem a leszármazás útján jön létre, és mint a jog által konstruált kapcsolatok általában az örökbefogadás is megszűnhet, vagy hatálytalanná válhat, mely esetek bekövetkezte kihatással van az örökhagyó utáni öröklés rendjére, különösen, ha az örökhagyó végintézkedés hátrahagyása nélkül hal meg.

Fentiek miatt szabályoz akként a Ptk., hogy az örökbefogadott - az örökbefogadás fennállása alatt - az örökbefogadó szülő és annak rokonai után az örökbefogadó szülő vér szerinti leszármazójaként örököl.⁴⁰

Az örökbefogadott gyermeket a Ptk. egy esetben emeli ki az öröklés terén az örökbefogadó családból, és hagyja meg öröklési jogát vér szerinti rokonai után, ha az örökbefogadás az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, testvére vagy egyeneságbeli felmenő rokonának más leszármazója által történt.⁴¹

Az örökbefogadott személy után utáni öröklés rendje is a leszármazáson alapuló kapcsolatra utal vissza a Ptk. hetedik könyvében, feltéve, hogy az örökbefogadás még fenn áll.⁴² Az örökbefogadott személyt a Ptk. ugyancsak kiemeli az öröklés terén az örökbefogadó családból, és hagyja meg az öröklési jogot vér szerinti rokonai számára, ha az örökbefogadás az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, testvére vagy egyeneságbeli felmenő rokonának más leszármazója által történt.⁴³

3. Az örökbefogadott származásának megismeréséhez fűződő joga

Az Alkotmánybíróság 57/1991. (XI. 8.) AB határozata, amely az apasági vélelmekkel összefüggésben foglalkozott a vérségi származás megismeréséhez való joggal. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy alkotmányellenesek azon szabályok, melyek sértik a gyermeknek családi jogállása, vérségi származása tisztázásával kapcsolatos alkotmányos jogát, mert ezzel „elütik a gyermeket attól a legszemélyesebb jogától, hogy vérségi származását kiderítse”. Rámutatott a Testület, „hogy a vérségi származás kiderítése, illetőleg az arra vonatkozó törvényi vélelem vitatása, kétségbevonása, mindenkinek a legszemélyesebb joga, amely [...] az általános személyiségi jog körébe tartozik. [...] Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az általános személyiségi jog részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog is. Az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog

40Ptk. 7:72. § (1) bekezdés

41Ptk. 7:72. § (2) bekezdés

42Ptk. 7:73. § (1) bekezdés

43Ptk. 7:73. § (2) bekezdés

pedig azt is magában foglalja, hogy mindenkinek a legszemélyesebb joga vérségi származását kideríteni, vérségi jogállását kétségbe vonni vagy felkutatni.”

A Gyvt. is rögzíti, hogy ha törvény másként nem rendelkezik, a gyermeknek a szülő felügyeleti joga megszűnése esetén is joga van származása, vér szerinti családja megismeréséhez.⁴⁴

Fentieket is figyelembe véve a Ptk. szabályozza az örökbefogadott gyermek vérségi származásának megismeréséhez főződő jogát, azonban erre nem az anyakönyvi bejegyzések megtekintésének jogaként került be a családjogi könyvbe, hanem a gyámhatóságtól kérhető tájékoztatásként. A családjogi könyv részletesen szabályozza, hogy miről és az örökbefogadott személy milyen életkorban kérhet felvilágosítást. Magáról az örökbefogadás tényéről életkortól függetlenül juthat információhoz az örökbefogadott, de a vérszerinti szülő(k), testvér, illetve féltestvér adataihoz csak 14. életévének betöltése után, az érintettek kifejezett meghallgatását követően. Az erre irányuló meghallgatás után az érintett vér szerinti hozzátartozóknak hozzá kell járulniuk adataik közléséhez.

A családjogi könyv tartalmazza azon szabályokat is, hogy mikor nincs szükség az adatok közléséhez való hozzájárulásra, és azt is, hogy mely esetekben nem közölhetőek.⁴⁵ A hatályos szabályozás figyelembe veszi mind az örökbefogadott, mind a vér szerinti hozzátartozó érdekeit az adatok megismerésére vonatkozó jog szabályozásánál, mivel nem csak örökbefogadottnak biztosított a joga, hogy származását megismerje, hanem a vér szerinti hozzátartozóknak is joguk van ahhoz, hogy kilétük ne minden esetben váljon megismerhetővé.⁴⁶

Különös jelentőséggel bír, hogy ha az örökbefogadott személy tudomással bír az örökbefogadás tényéről, akkor megismerhesse, hogy a vér szerinti szülei egészségügyi adatait annak érdekében, hogy tudatában legyen egy esetleges örökölhető betegségnek. Ennek érdekében az örökbefogadott

⁴⁴Gyvt. 7.§ (4) bekezdés

⁴⁵Ptk. 4:135. § (3) és (4) bekezdései

⁴⁶Lásd bővebben: Katonáné Péhr Erika: Az örökbefogadás. In: körös András (szerk.): Polgári Jog - Családjog - Az új Ptk. magyarázata III/VI. Hvg-orAC, Budapest, 2013 225-226. o.

kérelmére - amennyiben a vér szerinti szülő egészségügyi adatainak megismerésére irányuló kérelem alapján valószínűsíthető, hogy a kért adatok az örökbefogadott egészsége szempontjából jelentőséggel bírnak, a gyámhivatal - a vér szerinti szülő személyének és adatainak tisztázását követően - megkeresi a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőt a kért adatok közlése iránt. A gyámhivatal a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőtől beszerezett adatok alapján - a vér szerinti szülőre vonatkozó természetes személyazonosító adatok közlése nélkül - tájékoztatja a kérelmezőt a vér szerinti szülő egészségügyi adatairól.⁴⁷

47Gyer. 53/C. § (1) és (2) bekezdései

Felhasznált irodalom:

- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja II. kötet, 2014, Opten Informatikai Kft., Budapest
- Polgári Jog - Családjog - Az új Ptk. magyarázata III/VI. HVG-ORAC, Budapest, 2013
- Dr. Katonáné dr. Pehr Erika - Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 1999
- Beke-Martos Judit: Az örökbefogadás - jogtörténeti megközelítésben, Családi Jog 2009. (7. évf.) 4. sz.
- Bényei Noémi PhD-hallgató: Az örökbefogadás. Jura, 2010. 16. évf. 2. szám
- Fazekas Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári törvénykönyv Családjogi könyvében, Pro Futuro 2016. (10. évf.) 2. sz.
- Godja Györgyné: Tapasztalatok az örökbefogadásról, az örökbefogadás felbontásáról és az örökbefogadás felbontását kiváltó okokról, Magyar Közigazgatás 2001. (51. évf.) 12. sz.
- Herczog Mária: Veszteség, gyász és örökbefogadás, Család Gyermek Ifjúság 2001. (10. évf.) 2. sz.
- Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Az örökbefogadás dilemmái, Családi Jog 2011. (9. évf.) 1. sz.
- Dr. Katonáné dr. Péhr Erika: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környeztéről, Családi Jog 2013. (11. évf.) 4. sz.
- Kőrös András: „Fontolva haladás” - az új Ptk. Családjogi könyve 12. rész: Az örökbefogadás I. Családi Jog, 2008. 1. szám
- Dr. Szvétek Ágnes: A nagykorúak örökbefogadása, Magyar Közigazgatás 1994. (44. évf.) 2. szám
- http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf/6b5efd18-94a6-40cc-ab4c-6de65024a6d2, letöltés ideje: 2017. március 27. 11:02

- <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf> letöltés ideje: 2017. március 27. 11:05
- <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz14.pdf>; letöltés ideje 2017. március 26 15:26
- Módszertani kiadványok II. Örök befogadás, örökbefogadás
http://www.tegyesz.hu/file/Szakmai_informaciok/Kiadvanyok/orok_befogadas_2012.pdf,
 letöltés ideje:2017. április 1. 17:45

Felhasznált jogszabályok:

- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
- **A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény**
- A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet
- A gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról szóló 235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet
- A helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet

Felhasznált Alkotmánybírósági határozat:

- Az Alkotmánybíróság 57/1991. (XI. 8.) AB határozata,